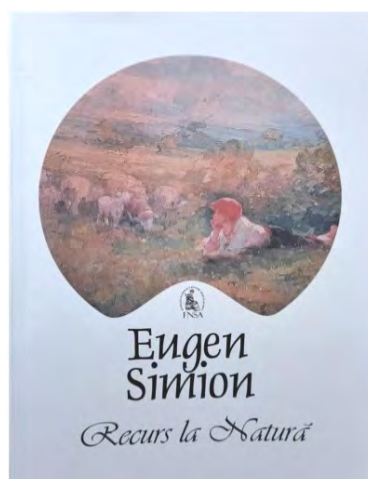

Eugen Simion: *Recurs la Natură*

Dan Grigorescu
Institutul de Studii Avansate pentru
Cultura și Civilizația Levantului
dangrig84@yahoo.com

Profesorul academician Eugen Simion (1933-2022) este cunoscut drept magistru al criticii literare, scriitor și eseist, iar pentru cei apropiați, model de onoare și demnitate. L-am cunoscut mai întâi la conferințele pe care le-a ținut în calitate de invitat la Facultatea de Geologie, Geografie și Biologie a Universității București, așa cum se numea în anii 1980 această Facultate. Îmi amintesc cu plăcere ardoarea cu care vorbea de Eminescu și Marin Sorescu, deși cu un ton scăzut și echilibrat, în contrast cu cel cu inflexiuni dramatice al marelui George Călinescu, pe care l-am ascultat stând în picioare în amfiteatrul de la Filologie al Universității, la începutul anilor '60. L-am cunoscut îndeaproape pe Academicianul Eugen Simion în anii în care a fost Președinte al Academiei Române (1998-2006). În aceasta perioadă lucram împreună cu o echipă de profesori și studenți de la Universitatea București la

elaborarea studiilor în teren și a documentelor pentru a fi trimise la UNESCO în vederea primirii Geoparcului dinozaurilor Țara Hațegului în Rețeaua Geoparcurilor europene. Doream ca în dosarul pentru UNESCO să figureze și conacul Generalului Henri Mathias Berthelot, aflat în aria geoparcului, drept loc al comunicării dintre mediul academic și comunitățile locale pentru dezvoltarea regiunii – aspect important în strategia de dezvoltare a unui asemenea tip de arie protejată. Conacul pe care Generalul Berthelot l-a primit din partea României pentru contribuția la organizarea Armatei române în Primul Război Mondial, fusese donat prin testament Academiei Române. Conacul se afla într-o stare jalnică, după anii în care fusese folosit de IAS-ul din comună, iar după Revoluție devalizat de locuitorii temporari. Era clar că pentru destinația dorită de noi, conacul trebuia renovat. Pentru a iniția proiectul de renovare era necesar, în primul rând, acordul Academiei Române în calitate de proprietar. Soluția a dat-o Acad. Păun Ion Otiman, Secretar general al Academiei în acea perioadă. În etapa pregătitoare a construcției Geoparcului din Țara Hațegului (2004-2005) dânsul coordonase colectivul de profesori și cercetători de la Universitatea de Agricultură din Timișoara, care oferise gratuit cursuri și îndrumări practice fermierilor din regiune. Soluția pentru renovarea conacului a constat în elaborarea unui proiect, coordonat de Academia Română, în parteneriat cu Universitatea București, în calitate de administrator al Geoparcului și cu Asociația intercomunală a primarilor din regiune. Proiectul a participat în competiția pentru finanțare prin Mecanismul Spațiului Economic European, obținând 70% din bugetul calculat pentru reconstrucția și amenajarea conacului. Clădirea, pe al cărei frontispiciu este scris „Centrul de dezvoltare durabilă Țara Hațegului – Retezat” a fost inaugurată în ziua de 12 octombrie 2010, în prezența Președintelui Academiei Române, Acad. Ionel Haiduc, a E.S. Ambasadorul Regatului Norvegiei la București, dl. Øystein Hovdkinn, precum și a altor personalități din mediul academic, a oficialităților centrale și locale.

În perioada de pregătire a proiectului, Acad. Eugen Simion a dorit să cunoască îndeaproape această proprietate a Academiei și modul în care ea ar putea susține dezvoltarea Țării Hațegului. În toamna anului 2005, când era Președinte al Academiei Române, am primit vizita sa în teren, însoțit de doamna Acad. Maya Simionescu – Vicepreședinte al Academiei. I-am însoțit pe cei doi în timpul vizitei, iar seara, la cina din foișorul (filigorie) din curtea casei Academiei de la Gura Zlata, am vorbit despre proiect, despre geoparcul din Țara Hațegului care, chiar cu câteva luni înainte, fusese admis în Rețeaua geoparcurilor UNESCO din Europa, despre rolul pe care conacul reconstruit l-ar putea avea în comunicarea dintre mediul academic

și comunitățile locale, dar și pentru desfășurarea unor analize științifice pe materialul colectat în teren. Eram „asistați” de măgărușii lui Doru Lasc, pe care doamna Maya îi știa mai demult și îi îndrăgise.

Centrul de dezvoltare durabilă Țara Hațegului – Retezat, proprietate a Academiei Române în fostul conac al generalului H.M. Berthelot.

În anul următor, domnul Eugen Simion a venit din nou în Hațeg, de data asta doar cu șoferul. Dorea să cunoască mai bine regiunea. L-am condus la biserica din Densuș și la cea de Suseni-Râu de Mori, iar pe drum ne-am oprit pentru a-i arata câteva dintre locurile unde fuseseră descoperite oase ale dinozaurilor. Am fost impresionat că un literat de talia sa este interesat de roci și fosile, de modul de formare al rocilor, de istoria pe care acestea, împreună cu resturile de foste vietăți conținute, o pot spune despre istoria regiunii. Am continuat până târziu discuțiile după cină, în singura cameră disponibilă atunci la Gura Zlata, cabana fiind în curs de renovare. Domnul Simion mi-a spus atunci multe lucruri interesante despre familia Densușianu: Aron, Nicolae și Ovid, cei mai cunoscuți oameni de cultură ai României, originari din Țara Hațegului.

Am rememorat aceste momente stimulat de cartea Academicianului Eugen Simion, *Recurs la Natură*, din păcate ultima, apărută în august 2022, cu două luni înaintea morții. Cartea, ale cărei subtitluri sunt *Natura ca obiect estetic*, *Cultura privirii* și *Studiu de geocritică*

literară, îmi confirma interesul său pentru natură, pe care îl remarcasem cu prilejul celor două întâlniri. Ca editor al publicației *Natur-Culturalia*, a *Institutului de Studii Avansate pentru Cultură și Civilizația Levantului*, sunt interesat de scrierile despre natură care apar în diferite publicații, în mod special de cele ale nespecialiștilor, biologi și geologi.

În prima pagină a prefetei cărții – *Argument* – am citit cuvântul geocritică, necunoscut mie, deși credeam că tot ce începe cu geo, prefix al științelor despre Pământ, îmi este familiar. În carte, Eugen Simion nu explica termenul, l-am căutat pe Google, l-am înțeles și l-am urmărit apoi în interpretarea autorului. Geocritica este un domeniu relativ recent al criticii literare, care analizează opera prin spațiul geografic la care se referă, cu complexe sale aspecte naturale, arhitecturale, istorice, filosofice. Conceptul aparține profesorului Bertrand Westphal de la Facultatea de Litere din Limoges și este expus pe larg în cartea sa „Géocritique: réel, fiction, espace”, apărută în anul 2007, dar dezvoltarea geocriticii a început după traducerea cărții, patru ani mai târziu, în Statele Unite, devenind un mod tot mai folosit în critica literară, relevant pentru impactul pe care cultura umană îl are asupra naturii (Eric Prieto: *Geocriticism Meets Ecocriticism: Bertrand Westphal and Environmental Thinking*, *La Revue*, vol. 9, 2012).

Curând după apariția cărții lui Bertrand Westphal, cu mult înainte de ecourile americane asupra cărții, Eugen Simion a ținut o conferință asupra *Geocriticii*, publicată în „Cultura” nr. 202, 2008. Își exprima nedumerirea asupra legăturii dintre geografie și literatură și mai ales dacă această abordare servește vreuneia dintre ele. Arăta punctul său de vedere: un loc poate câștiga cunoaștere și stârni interes prin opera unui autor, sau a mai multora, și întreaba câți din afara Spaniei ar fi știut despre *La Mancha* fără romanul lui Cervantes, sau ar fi înțeles spiritul Parisului fără a-l fi citit pe Balzac și Zola. Arăta că mari scriitori au făcut cunoscute țări imaginare: Yoknapatawpha lui Faulkner și Macondo, țara lui Márquez din „Un veac de singurătate”.

În mod clar, noul concept l-a preocupat pe Eugen Simion în anii care au urmat, iar *Recurs la Natură* reprezintă cartea în care afirmă punctul său de vedere asupra relevanței și utilității în cultură a geocriticii, anume că Natura văzută prin opera scriitorilor și a artiștilor, redă legătura acestora cu locurile care i-au inspirat. Incitant este și termenul „recurs” din titlul cărții lui Eugen Simion. Termenul este folosit de regulă în sens juridic personificat, în carte personificată este Natura, care așa cum spune autorul, este „subiect estetic și personaj în literatura română”.

Cele două subtitluri ale cărții – *Natura ca obiect estetic* și *Cultura privirii* – redau înțelegerea sa profundă și atașamentul autorului față de natură, subtilitatea peisajului ca sursă de inspirație literară și artistică. Citez din prefața cărții, intitulată *Argument*: „Peisajul, putem spune, este o artă a privirii, reprezentarea subiectivă (și estetică) a marelui tot (Cosmosul), o reprezentare care, la poeții și pictorii autentici, devine automat autoreprezentare“. În capitolul *Discursul Naturii* de la începutul cărții, Eugen Simion dezbate critic abordările geocriticii, care de-a lungul timpului și-a conturat direcțiile de acțiune. Apoi enunță tema prioritară a cărții: „un eseu geocritic cu referință specială la literatura română în care natura este, cel puțin în secolul al XIX-lea, un personaj cu mai multe conotații“. Următoarele patru capitole sunt dedicate unor pictori, poeți și filozofi, majoritatea francezi: Giotto, Poussin, Claude Lorain, Bruegel cel Bătrân, Baudelaire, Jean-Jacques Rousseau, Chateaubriand, subliniind originalitatea fiecăruia în interpretarea și redarea naturii, a faptelor din natură care i-au inspirat. Cea mai mare parte a cărții, 420 de pagini dintre cele 520, prezintă în ordine cronologică scriitorii români prin ce au lăsat mai semnificativ în relația cu natura: Dosoftei, Dimitrie Cantemir, Budai-Deleanu, Ioan Cantacuzino, Iancu Văcărescu, Asachi, Mumuleanu, Cârlova, Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Dinicu Golescu, Bolliac, C.A. Rosetti, Alecsandri, Alecu Russo, Negruzzi, Filimon, Ion Ghica, Hașdeu, Odobescu, Eminescu, Macedonski, Slavici, Caragiale, Creangă, Duiliu Zamfirescu, Hogaș, Coșbuc, Sadoveanu, Dimitrie Anghel, Ion Pillat, Vlad Voiculescu, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, B. Fundoianu. Cei mai mulți autori sunt din secolul al XIX-lea, considerat de Eugen Simion „secolul naturii” în literatura românească. (Lipsește doi preferați ai mei, George Topârceanu și Mircea Eliade). În funcție de importanța față de subiectul tratat, spațiul dedicat diferă, de la o pagină pentru Mumuleanu, până la 30-40 pentru Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Sadoveanu. Pentru Eminescu „natura este o ființă metafizică”, spune Eugen Simion, citându-l pe George Călinescu, și adaugă că „natura eminesciană este un mit fundamental care exprimă plenitudinea și anxietățile spiritului său... devenit prin opera lui, un simbol al identității lumii românești”. Coșbuc este prezentat drept „cronicar al anotimpurilor”, despre Alecsandri spune că în Pasteluri și în notele de călătorie a creat „o veritabilă geografie literară, cu reliefurile și anotimpurile ei”, iar despre Sadoveanu arată că, deși toți criticii literari au lăudat poezia naturii și frumusețea cu care sunt descrise peisajele în romanele sale, „puțini au observat că natura este, în fapt, personajul principal al operei sale”. Prezentarea scriitorilor nu este făcută strict prin opera personală, ci, deseori, și prin convergența ideilor și a reprezentărilor între diferiți autori români, dar, uneori, și între români și francezi, de exemplu descrierea „peisajului rural” la Alecu Russo și Alecsandri, viziunea

epică asupra fenomenului istoric la Odobescu și Hașdeu sau asemănările în descrierea naturii între Sadoveanu și Chateaubriand.

Recurs la natură nu este o carte care se citește pe nerăsuflăte, curios să afli ce se petrece în pagina următoare, ci o carte care, aproape la fiecare pagină, îndeamnă la reflexie, provoacă aducerea aminte a ceea ce știm din școală despre scriitori români sau am aflat din lecturile de mai târziu. Ca și *Diminețile poezilor*, scrisă cu 40 de ani înainte, și la fel cu scrierile lui George Călinescu în critica literară, *Recurs la natură* are un stil cursiv, plăcut cititorului nespecialist, fără divagații profesionale. Consider cartea un adevărat roman istoric. Însăși titlurile capitolelor îmi dau dreptate: VIII – Începuturile discursului estetic naturist, IX – „Romanticeasca priveală” a călătorilor români, X – „Memoria vederii” – Imaginația spațială a poezilor la 1840-1860 ș.a.m.d. Cartea mi-a plăcut și prin francofilia, bine cunoscută la Eugen Simion, pe care o transmite cititorului, aceasta prin deasa sinonimizare în română și franceză a unor cuvinte și locuțiuni, prin amplele citate în original din opera scriitorilor francezi. Uneori româna și franceza se întâlnesc în aceeași frază și asta mi-a amintit că înainte de a fi anglofoni, suntem francofoni.

La sfârșitul cărții m-am simțit mai bogat cultural, am avut satisfacția unei puternice confirmări a ideii pe care o susțin prin *Natur-Culturalia* că dincolo de valorile sale intrinseci, natura are mari valori culturale, care prin relevare înțeleaptă și atractiv expusă, așa cum o face Eugen Simion în cartea de față, întăresc apropierea de Natură și înțelegerea datoriei noastre de a o ocroti.

